

д-р Лидија Раичевиќ¹

УЛОГАТА НА ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ ВО БОРБА
ПРОТИВ ТЕРОРИЗМОТ

1.02 Прегледна научна статија
УДК 347.963:343.341

Апстракт

Тероризмот, откако за првпат се појавил во правниот свет 1930 година во Брисел на една од сесиите на Меѓународната конференција за кривичното право² до денес, не се симнува од листата на најактуелните проблеми на денешницата. Уште повеќе може да се забележи дека тој проблем станува поголем, посериозен, појава на секојдневна опасност која прогресира и за која се посветува парцијално внимание од безбедносен карактер, но во кривично-правна смисла опсервацијата од научен аспект како да отсуствува.

Клучни зборови: тероризам, јавен обвинител, истражувања, заклучоци.

Вовед

Тероризмот, откако за првпат се појавил во правниот свет 1930 година во Брисел на една од сесиите на Меѓународната конференција за кривичното право³ до денес, не се симнува од листата на најактуелните проблеми на денешницата. Уште повеќе може да се забележи дека тој проблем станува поголем, посериозен, појава на секојдневна опасност која прогресира и за која се посветува парцијално внимание од безбедносен карактер, но во кривично-правна смисла опсервацијата од научен аспект како да отсуствува. За да се оправда ваквиот став неопходна е куса анализа на основните елементи на појавата на тероризмот, осврт на решенијата на повеќе држави и во меѓународното право. Тоа е неопходно за да се добие каков таков увид во посветеноста на прашањето за тероризмот, иако наполно е свесен авторот на овој труд дека теоретските истражувања и заклучоци како и решенијата кои произлегле од нив само делумно ги задоволуваат потребите на практичното постапување со оваа „напаст во времето во кое живееме“⁴. Феноменологијата на тероризмот, неговото поимно определување, причините кои ја условуваат неговата појава, кривично-правните институти

¹ Доктор по правни науки, Јавен обвинител за гонење на дела од областа на организиран криминал и корупција

² N.Gunzburg, La lute contre le terrorisme, Revue de droit penale et de criminology, Belge, 1935, VOL. 15. p. 878.

³ N.Gunzburg, La lute contre le terrorisme, Revue de droit penale et de criminology, Belge, 1935, VOL. 15. p. 878.

⁴ S.Glaser, Le terrorisme international et ses divers aspects, Revue international de droit compare, 1973, No 4, p. 825.

кои се препознаваат кај тероризмот од фаза на идеја до подготовка, учество на повеќе лица во извршувањето на тероризмот, меѓународните облици, до прашањата кои се од процесен карактер како да се следи оваа појава како да се превенира имаме ли можности или треба да ги створиме, се само еден мал дел од аспектите на кои треба да се посвети внимание.

Тероризмот како појава налага согледувања во општествените односи, целокупниот општествен живот затоа што правото е општествена придобивка и ни една негова повреда не може да се толкува надвор од општествените законитости. Тоа значи дека контекстот на егзистенцијалните услови, социјалната сфера, политичките, идеолошките верските и други фактори имаат огромно влијание и од нив треба да стартува проучувањето. Тоа е огромна задача, широка област која претпоставува многу време, средства и капацитети, но современите држави едноставно немаат избор или ќе го прифатиме предизвикот или ќе дозволиме кривичното право да покаже немоќ пред стравот и траорот кој го носи тероризмот. Можеме да ги следиме современите облици на тероризмот кои се случуваат секојдневно, на кој начин се прави тоа, кои им се заедничките карактеристики кои средства се користат, дали се масовни последиците на кои подрачја се случува тероризам и зошто токму таму. Можеме да се вратиме во историјата, па да видиме како еволуирал тероризмот, како почнал како се развивал и што е специфично за тероризмот некогаш и денес. Но дали можеме да предвидиме како оваа појава ќе се развива во иднина, можеме ли да очекуваме уште поголем број терористички напади, зошто, кој ги обмислува, кој ги финансира, кој ги извршува, од кои причини, кој е креаторот на овој вид неправо и редица други прашања се поставуваат за да се дојде до посакуваната цел-сузбивање или намалување на тероризмот. Дали е тоа можно? Не сме спремни за одговор на ова прашање, но повеќе од сигурно е дека засега од кривичното право се бара да биде силен инструмент во борбата против тероризмот. Обликување на кривичните дела тероризам е само еден облик на заложбата во остварувањето на целта, но сама по себе сосема недоволна. Дилемите околу создавање на нови кривични дела, па и оние за внесување на самостојно кривично дело меѓународен тероризам или политички тероризам⁵ колку и да се анализирани од аспект на инкопатибилни теоретски потреби на кривичното право остануваат како придонес за развој на научната мисла. За конкретни и прагматични решенија кои ќе придонесат за подобрување на ефектите во борба против тероризмот формите на кривичните дела имаат значења, но со подеднаква важност е и пронаоѓање на кривично-процесни институти кои ќе им дадат живот на пропишаните кривични дела.

Во воведот ја презентирам и структурата на овој труд која започнува со обидите за поимно определување на тероризмот и тероризмот како кривично дело потоа ќе се задржи на кус компаративен преглед на кривичните дела тероризам во кривичните закони на Италија, Германија,

⁵ R. Lemkin, Faut-il nouveau delitit de droit gens, nomme terrorisme?, Revue de droit penal et criminology, Belge, 1933, vol. 13. p 900-901.

Велика Британија, Франција, Шпанија како и на неколку конвенции на ООН и други Меѓународни конвенции посветени на тероризмот. Потоа ќе направи преглед на законското решение како кривични дела од областа на тероризмот во Република Македонија со потенцирање на актуелните состојби и проблематичните состојби во борбата со тероризмот, а при тоа ќе биде ставен акцент на улогата на јавниот обвинител во тој процес. Тој акцент и размислувањата на улогата на јавниот обвинител без сомнение заслужуваат посебно внимание многу поголемо од капацитетите на овој труд, но секој па дури и мал придонес верувам ќе биде полезен за унапредување на јавнообвинителската функција. Тоа особено во современи услови кога се чувствува потребата јавнообвинителската функција да се разбере, доживее од јавноста на поинаков еволуиран начин, а и од страна на самите носители на оваа функција како јавни обвинители. Тие, сè уште не се наполно свесни дека јавниот обвинител не е само орган за прогон дека раководи со процесот на откривање на кривичните дела, па важно е да се подвлечат можностите на јавниот обвинител и да се одбележат грешките во процесот на откривање на тероризмот.

Овие размислувања имаат самостојна цел да дадат поддршка на функцијата јавен обвинител, а да ги критизираат грешките од парцијалните поимања кои се штетни и ја ерудираат јавнообвинителската функција.

Трудот почнува со многу општи, теоретски, научни и доктринарни ставови, а се слева во водите на микропроблемите во секојдневното работење со тенденција да направи подлога (теоретска) за промените кои треба да настапат во практичната работа на јавните обвинители во борбата против тероризмот.

Дел I

Тероризмот како поим. Што е тоа тероризам? Не постои единствена дефиниција за поимот тероризам ниту во политиката ниту во филозофијата, општествените науки воопшто, па ни во кривичното право. Покрај многуте обиди за дефинирање на овој поим по вложените напори одредени автори заклучиле дека не може да се пронајде дефиниција за тероризмот⁶, но имало и такви кои сметале дека не е пожелно да се дефинира тероризмот.⁷ Одредени автори признаваат дека колку има автори, сто се занимаваат со тероризам, толку има и дефиниции.⁸

Енциклопедиските изданија пак содржат дефиниции на тероризмот и особено е интересен нивниот приказ. На пример во Политичката енциклопедија е наведено „тероризмот е доктрина и метод на борба за

⁶ P. Martens, L'introuvable des de terrorisme, u Reflexions sur la definition et repression du terrorisme, Editions de l'Universite de Bruxelles, 1974, p. 25.

⁷ J. F. GAYRAND, Definir le terrorisme: Est-ce possible, est-ce souhaitable?, Rev. internationale de criminology et de police technique, 1988, No. 2, p. 185-187.

⁸ L. Bonante, Dimensioni del terrorismo politico, Milano, 1979, p. 149.

одредени цели со систематска употреба на насилство.⁹ Во Правната енциклопедија тероризмот е дефиниран како „предизвикување на страв и несигурност кај граѓаните, група граѓани или поединци.“¹⁰ Во енциклопедијата на општествените науки тероризмот е „методолошка доктрина со која некоја организација или политичка партија се обидува да ги постигне своите цели со употреба на насилство.“¹¹

Во речникот на англиски јазик тероризмот е објаснет како „метод на владеење или спротивставување на некоја влада со предизвикување страв.“¹² Во речникот на италијански јазик тероризмот е објаснет како „средство на екстремно и илегално насилство во политичката борба.“¹³ Речникот на француски јазик го толкува тероризмот како „збир на акти на насилство кои некоја политичка организација ги врши со цел за да влијае на населението и да создаде клима на несигурност.“¹⁴ Во српскиот речник на Вујаклија тероризмот е објаснет како „владеење со застрашување, со влевање на страв и по пат на насилство.“¹⁵

Во латинскиот јазик зборот тероризам не се среќава, но се среќава зборот терор како синоним за емоционална состојба на страв, ужас. По своето потекло тероризмот произлегол како термин од францускиот збор терор кој за прв пат се употребил во време на Француската револуција во период од 1793 и 1794 година. Зборот терор во тој период означувал систем на владеење со физичко насилство.¹⁶

Сите овие обиди, а и многу други содржат заедничка компонента, а тоа насилство и страв, се разликуваат во целите што сакаат да се постигнат со тероризмот и заедничко им е тоа што можат како такви да се употребат во различни науки меѓу кои и во правната. Впрочем не постои казнен законик во кој определувањето на битието на кривичното дело не содржи елементи и термини на насилство страв и тешки последици.

Причините за тешкото и недоволно сеопфатно поимање на терминот тероризам се условени од непредвидливите појавни облици, мотиви и динамиката која е непредвидлива за појава на тероризам можен на целата планета без било каква можност за територијално и локациско ограничување.

Што се однесува до дефинирањето на поимот тероризам во правната наука, тој останува во редот на недефинирани поими кои како такви ги има повеќе меѓу кои е и колку за пример поимот правда, неправо и други.

⁹ Politicka enciklopedija, Savremena administracija, Beograd, 1975 god., стр. 1079-1080.

¹⁰ Pravna enciklopedija, Savremena administracija, Beograd, 1989.

¹¹ J.B.S.Hardman, Encyclopedia of Social Science, New York, 1937, p. 575.

¹² The Random House Dictionary of the Englishe language, The Unabridget Edition, Edit. Director S.B. Flexner, New York, p. 1466.

¹³ Il grande Dizionario Garazanti dela lingua italiana, l'opera e stata rellazzata dalla Redazioni dirette du Lucio Felici, Milano, 1989, p. 2006.

¹⁴ Dictionaire de la langue Francais pae Paul Raubert, redaction dirig. Par.A.Reyet, J. Rey-Debove, Paris, 1979, p. 1950.

¹⁵ M. Vujaklija, Leksikon stranih reci I izraza, Prosveta, Beograd, 1966, стр. 947.

¹⁶ C. Lamarca Perez, Tratamiento juridico del terrorismo, Madrid, 1985, p. 32.

Впрочем, во правната наука се детектирани клучни жаришта¹⁷ кои даваат отпор за создавање на сеопфатен и општ поим на тероризмот од аспект на кривичното право. Тоа се тавтолошкиот начин на одредување на поимот, многубројноста на формите низ кои се манифестира тероризмот и интересите од политичка природа. Тавтолошкиот начин на одредување на поимот се однесува на тоа што теророт најчесто се објаснува со терор. Кога има потреба од дефинирање на поим тоа треба да се направи и точно и логично со употреба на дуги поими.¹⁸ Но многу автори кои се занимаваат со проблемите на тероризмот користат тавтолошки дефиниции. На пример проф. Живановиќ ќе напише тероризмот содржи „акти кои носат страв од зло, акти кои се засташувачки.“¹⁹ Или дефиницијата за тероризам на проф. Ј-А Роух која содржи: „сеео дејствије преземено заради тероризирање на населението.“²⁰

Многубројноста на формите низ кои се појавува тероризмот или мултиструктуралноста на неговите појавни облици²¹ се исто така причина за потешкотии во дефинирањето на поимот. Тоа од причини што секој терористички акт во себе содржи едно или повеќе самостојни кривични дела и секој обид да се направи целосен и прецизен опис на тероризмот како кривично дело не може да ги опфати сите појавни облици на противправно однесување со обележје и елементи на кривично дело.

Современата правна култура е на становиште дека недефинираноста на поимот тероризам во кривично-правна смисла во голема мера се должи на политички проблеми. Науката бележи становиште дека терористичките акти се преземени од политички мотиви и за постигнување на политички цели.²²

Постои и уште поекстремно становиште дека тероризмот преставува средство на политичка борба.²³ Ваквите становишта наоѓаат своја поткрпа во праксата каде понекогаш очигледно, а понекаде и врз основа на суптилно истражување се покажува дека одредени влади, политички гарнитуре го одобруваат тероризмот и навистина го користат како моќно средство да го свртат вниманието на населението од слабостите во управувањето или да сеат страв за да непречено владеат. Тоа е уште поопасна појава од самиот тероризам како по мотивацијата така по методите и последиците.

¹⁷ Dusan jakovljevic, Terorizam s gledista krivicnog prava, Novinsko-izdavacka ustanova Sluzbeni list, Beograd, 1997, стр. 27.

¹⁸ Matica srpska, Recnik srpskohrvatskog knjizevnog jezika, knjiga prva, Novi Sad, 1967, стр. 668.

¹⁹ Givanovitch, Terrorisme, Rapport presente la VI Conference pour l' Unification du Droit penal, Copenhagen, 1935, p. 5.

²⁰ J-A Roux, Rapport presente la IV Conference pour l' Unification deu Droit penal, Paris, 1933, p. 5.

²¹ D. Jakovljevic. op. cit. p. 29.

²² A. Sottile, Le terrorisme international, Recueil des Cours, 1938, T. 65. p. 100.

²³ V. Dimitrievic, Antikolonijalni i oslobodilacki pokreti i terorizam, Medjunarodni radnicki pokret, 1973., br. 4 стр. 44.

Во делот на кривичното право политичките аргументи во борбата со тероризмот имаат сериозно влијание, па може јасно да се предвиди доколку некоја влада има одобрувачки став кон тероризмот што тоа ќе значи всушност за процес на откривање на сторителите, за нивниот прогон за нивната екстадикција, за нивната осуда и така натаму. Уште повеќе што предлагањето и донесувањето на законските решенија, па и за поимното определување и облиците на кривичното дело тероризам поминува и е резултат на поддршката на извршната и законодавната власт и во ситуации кога се нема политичка волја за сузбивање на оваа појава не може да се очекува сериозна заложба на државно ниво во борба против тероризмот. Ако се имаат во предвид потенцијалите, механизмите и можностите на секоја држава кои се сè уште помоќни во однос на било која организациона група, па нека има таа и меѓународна поддршка, може да се претпостави за колку опасен, дегенеративен процес станува збор со директен упад на основните човечки вредности.

Во кривичното право недефинираноста на поимот не преставува пречка во употребната вредност на одредбата со која е пропишано кривичното дело тероризам затоа што инструментите и кривично-правните институти кои детерминираат правно квалификување на човечките однесувања овозможуваат кривично-правна операционализација и примена на одредбата. Сепак, иницијативите за создавање на дефиниран поим треба да се поддржат затоа што секој обид сам по себе ја збогатува научно-правната мисла и теорија.

Затоа и на поставеното прашање што е тероризмот постои слобода на толкување и манифестација на престапи како оваа појава се доживува од најразлични научни и животни аспекти. Но и така дадената слобода на толкување на тероризмот ќе изнедри заеднички карактеристики, а тоа е убивање, уништување, страв, ужас, загрозеност, несигурност.

Феноменологија на тероризмот. Тероризмот има бројни појавни форми кои можат да се групираат, изолираат за анализа, но и бројни последици кои согледани во меѓусебна корелација можат да доведат до одредени заклучоци полезни за кривичното право. Меѓутоа, тешко можат да се предвидат идните облици на тероризам. Зошто? Затоа што следењето и создавањето на противправни идеи на неограничени територии е тешка задача и за современата технологија како најпрогресивен процес, а уште повеќе за правниот поредок кој е релативно статична и трема категорија. Можеби е време да се признае дека само кривичното право е стожер во борбата против тероризмот, но изолирано од другите општествени сегменти слаба карика, особено во превенцијата од тероризам. Повторно политиката има огромна улога во овој процес и тоа како националната така меѓународната, политичките движења и тенденции во современиот свет на микро и макро план, социјалната структура и односите во социјалната средина, гео-стратешките аспирации, пазарната економија и редефинираните

капиталистички модалитети се стимулатори на тероризмот како појава и како кривични дела. Па сепак она што почнува да се филтрира како најчеста причина и специфична мотивација за тероризам се религиозните, верски и идеолошки убедувања. Тоа сега отвара простор за посебна опсервација дали овие поводи се самостојна причина за тероризам или зад нив стојат некои други, дел веќе наброени причини. Или пак, има терористички напади и со самостојна верска заднина и такви зад кои стои некој друг интерес, а верската манифестација е само мимикрија. Како и да е на ова прашање ќе мора да се посвети внимание и тоа од аспект на кривичното право. Кривичното право е долготрајно да навлезе во структурата на религијата, идеологијата која манифестира и делува со противправно однесување и тоа за да може да се разбере појавата, да се нормира и проектира како однесување. Не постои друг механизам на кривичното право со кое тоа треба да се фати во костец освен проучувањето на појавата од коренот, развојот до настапените последици и создавање на визии за тоа што може да се очекува во иднина врз основа на општествените законитости.

Сега можеме да издвоиме типични форми на тероризам како грабнување на воздухоплови, бродови, возови, државни претставници, функционери, експерти од некоја област, задржување на заложници, подметнување на експлозивни на јавни и посетени места, преземање на разорувачки дејства со саморазнесување, по пат на писма, брза пошта, преземање на важни објекти, медиумски куќи за издавање на одредени соопштенија, јавно извршување на убивства, масакрирање, труење, егзекуција, влегување во дипломатски, конзуларни претставништва, амбасади, стоконни куќи театри, стадиони, концерти, забавни паркови, ноќни клубови. И така во недоглед може да се набројуваат формите на веќе познатите и доживеаните форми на тероризам. Сите тие по последиците се очигледни, масовни, застрашувачки. Најголемиот дел од нив во себе содржат по едно или повеќе самостојни кривични дела и се разбира тоа повлекува дилеми околу односот на тие дела со кривичното дело тероризам. На ова прашање е посветено посебно внимание во Женевската конвенција за спречување и казнување на тероризмот усвоена на Меѓународната конференција посветена на тероризмот одржана од 1 до 16 ноември 1937 година во Женева на која учествувале триесет и пет држави. На 16 ноември 1937 година биле усвоени две Конвенции од кои првата којашто го осудувала тероризмот ја потпишале дваесет и четири држави, а втората се однесувала на востановување на Меѓународен кривичен суд за судење на сторителите на кривичните дела тероризам која ја потпишале тринаесет држави.²⁴ Но овие први конвенции кои се посветени на тероризмот никогаш не стапиле во правна сила затоа што ни една држава не ги ратификувала, а причина за тоа е недоволно разјаснетиот однос на кривичните дела и тероризмот како кривично дело.²⁵

²⁴ V. Societe des Nations, Actes de la Conference international pour repression du terrorisme, 1937, Documents C. 94. M. 47.

²⁵ V. V. Pelle, Les conventions de Geneve pour la prevention et la repression du terrorisme, pour la

Од тогаш до денес се донесени бројни конвенции, но како еволуриле ставовите ќе видиме накусо во компаративниот осврт.

Феноменологијата на тероризмот како појава и како кривично дело е суштински дел за проучување и е значаен дотолку повеќе што преку обличите на тероризмот може да се унапреди превенцијата. Настапуваат на сцена најневообичаени, бизарни типологии на тероризам. Тука е Интернетот, се употребуваат деца, бебиња како средства на извршување. Новите карактеристики се што поголема свирепост и варваризам. Дијагонална противречност во употреба на средства и предизвикување последици. На пример електронско извршување на терористички акт, преку интернетски поставена експлозивна направа во најнемоќна структура – детска градинка или старечки дом, користење на семеен собир по повод раѓање на дете за подготовка на терористички чин, излет со семејства на кои се вежба ракување со оружје, правење на хемиски експерименти во слаткарници, верски обреди со менување на свеста како психолошки третман за подготовка на терорист итн.

Посебна карактеристика на тероризмот е структурата на личноста на извршителите на кривичните дела. Нема типологија кај извршителите во однос на возраста, потенцијални извршители се лица од бебешка до старечка популација. Полот не прави карактеристика кај извршителите, напротив подеднакво учествуваат и мажи и жени. Национална припадност може да се појави како карактеристика, но сè повеќе се губи како значајна особина на извршителот на терористичкиот акт. Образовната структура на сторителите на кривичните дела тероризам е најразлична и осцилира од формално необразовани до највисоко образовани лица во различни области со познавање на повеќе странски јазици, одредени вештини и специјализирани знаења од областа на технологијата, војувањето, разузнавањето, хемијата, нуклеарна физика. Семејно-материјалната структура на сторителите на овој вид кривични дела е просечно типична, ги има од комплетни сопствени семејства, пошироки семејства, но и такви кои потекнуваат од дефициентни семејства без сигурни докази дека тоа имало пресудно влијание на формирање личност за извршување на кривично дело тероризам. Материјалниот статус е разновиден од сиромашни до просечно имотни до многу имотни и како овој аспект да има помалку значајно влијание во оформувањето на структурата на личноста како извршител на кривичното дело тероризам.

Најспецифичниот аспект во структурата на личноста на извршителите на кривичното дело тероризам е психолошкиот профил. Психолошкиот статус можеби нема да доведе до брзи и едноставни заклучоци кои психолошки механизми егзистираат во личноста на сторителот на кривичните дела тероризам, но секако помага во разбирањето на процесите кои условиле еден ваков вид на патогено однесување. Во тој процес битно е

creation de la Cour penal international, Revue. Droit penal et de criminology, 1938, No 4, p. 409-455.

како доаѓа кај овие личности до формирање на волја, што влијае на нивната свест, каков им е капацитетот за перцепција на опкружувањето, каков им е мисловниот процес, внатрешните психолошки капацитети, тип на карактер, начин на однесување, можни психолошки заболувања, суицидни идеи, способност за развивање на емоции, што ги радува, а што ги растажува, дали можат да се препознаат по однесување, зборување, гестикација, навики и слично.

Учесниците во процесот на борба против тероризмот понекогаш самостојно, а понекогаш и во релација со стручни лица на овие феноменолошки особености во целина мора да обрнат и посветат доволно внимание за да пристапат кон превенција на тероризмот како зло. Всушност сите капацитети мора да се потрошат во превенцијата, затоа што по сторувањето на кривичното дело тероризам за сето тоа е предоцна.

Историски компаративен осврт. Историскиот компаративен осврт во одделни држави и приказот на меѓународните решенија има за цел да го претстави зачетокот на посериозните нормативни заложби за справување со тероризмот. Тој преглед е неопходен за стекнување на правна ширина и свесност за можностите и грешките од нормативен аспект како значаен дел од амбицијата за посветување на тероризмот.

Италија. Во втората половина дваесетиот век тероризмот во Италија станува честа и драматична појава која резонирала со бројни терористички напади усмерени кон луѓе, институции, имот од големи размери. Најсериозните терористички напади се случувале во период од 1977 до 1979 година, а во текот на 80-тите години на минатиот век се создаваат организации како „Црвени бригади“, „Езро на вооружен пролетеријат“, „Прва линија“ и други. На територијата на Италија се диференцирал таканаречениот „црвен“ и „црн“ тероризам претставен низ активности на идеолошко обоени терористички организации и дошло до идентификација на сите терористи како фашисти кои сакале да ја урнат демократијата стекната во антифашистичката борба.²⁶

Таканаречениот црвен и црн тероризам се разликувале по тактиките кои ги применувале, па така црвените терористи спроведувале селективен терор насочен кон полицијата, обвинителите, судиите, новинарите, адвокатите и политичарите (Алдо Моро),²⁷ а црните напаѓале места на кои случајно ќе се најдат голем број на луѓе.

Италијанската кривично-правна мисла најнапред сметала дека постоечките закони во тој период кои потекнувале од 1930 година се доволни за да ги покријат од кривично-правен аспект овие животни ситуации. Меѓутоа како бројот на терористички напади се зголемува, така

²⁶ B. Bertini, Ricognizione su nuovo terrorismo di destra e di sinistra, 1978, p. 7.

²⁷ G. Bettiol, La conzione della pena in Aldo Moro, Rivista Italiana di Diritto e procedura penale, Milano, 1981, p. 1263.

почнува и да се распаѓа илузијата на подобност на постоечкиот кривичен законик и тој почнува да се менува. Првата промена е извршена во 1944 година, па потоа во 1945, 1947, но позначајната промена се случила во 1952 година кога е воведено кривично дело „...здружение или движење или група не помала од пет лица ... употребува насилство како метод на политичка борба...“ Во 1978 година како посебен елемент на кривичното дело тероризам се внесува „...тероризмот како цел или рушење на демократскиот поредок“ која формулација подоцна ќе внесе големи кривично-правни дилеми во натамошниот развој на италијанската правна мисла. Следните законски решенија како она од 1980 година и следните ја задржуваат оваа формулација, иако веќе станува очигледно дека дометот на тероризмот не може да се ограничи на еден ваков начин и од тогаш започнува процесот на поострување на казните за сторени ваков вид кривични дела кои се движат до триесет години. Италијанските закони до денес прават разлика помеѓу основниот облик на тероризам и оној кој е насочен кон лица кои вршат судски или други пенитенцијарни функции, што претставува посебен квалификуван облик на кривичното дело со потешка запретена казна заради специфичното својство на жртвите. Потоа следат промени на италијанскиот закон во смисла што се воведуваат посебни облици на делото во зависност од начинот на извршување, но и во однос на настапените последици. Специфична е италијанската казнена одредба за статусот на лицата кои ќе се покајат и тоа доколку биле организатори на терористичка организација, а ја напуштаат истата и ги дадат сите информации со кои располагаат во врска со таа организација може да бидат неказнети, а доколку учествувале во извршување на терористички акти, а потоа соработуваат со судот или дадат придонес во постапката, тоа може да се смета за олеснителна околност.²⁸

Шпанија. Земја со најголемо искуство од областа на тероризмот без сомнение е Шпанија, но и во кривично-правна смисла во оваа земја, особено во историскиот дел се забележуваат начините на правната борба со оваа појава. Впрочем во Шпанија уште во 1894 година било создадено дело кое во суштина претставува кривично дело тероризам, но тогаш тој термин никаде и никој не го употребил сè до 1944 година. На 10 јули 1894 година во Шпанија е донесен закон кој содржи одредба во која е предвидено казнување на поединци и групи кои користат експлозивни направи или супстанции заради вознемирување, а при тоа ги имале во предвид анархистите, но оваа одредба не врши поврзување на сторителите со идеолошка определба, ниту пак го споменува тероризмот. Казнувањето на ваков вид сторители било во надлежност на военото правосудство.²⁹ Во почетокот на дваесетиот век се донесени нови шпански кривични закони меѓу кои и оној од 1928 година кој сè уште не го употребува терминот тероризам, меѓутоа нормира кривично дело со две битни обележја на тероризмот, а тоа се заплашување и општа

²⁸ F. Palazzo, La recente legislazione penale, Cedam, Padova, 1983, p. 648.

²⁹ C. Lamarca Perez, Tratamiento juridico del terrorismo, Madrid, 1985, p. 101.

опасност.³⁰ Во 1944 година за прв пат во шпанскиот кривичен законик се употребува терминот тероризам на начин што оформува цела група на кривични дела сместени во посебна глава наречена деликти на тероризмот и поседување на експлозивни во која член 260 определува дека „оној што, со цел на напад на државата или промена на јавниот поредок, изврши акти насочени на уништување на продавници, фабрики или воени објекти, цркви, религиозни зданија, музеи, библиотеки, архиви, јавни и приватни згради, мостови, влезови, канали, рампи, патишта, водови на електрична енергија или друга моторна сила, конструкции за јавна употреба, рудници, барутани, складишта за бензинили други запаливи горива, бродови, воздушни балони или авиони, предизвикување пожари, употреба на експлозивни, запаливи, загушливи или убитачни супстанции или предизвикување на железнички катастрофи, бродоломи или други аналогни дела ќе биде казнет...“; па во зависност од настапените последици пропишува максимални казни. Со оглед дека ова дело како објект ја имало пред сè внатрешната безбедност на земјата започнуваат и промените во кривичното законодавство и тоа со законот од 1947 година кој содржи одредба за бандитизам и тероризам со потенцирање на мотивот во битието на делото, а тоа се политичките побуди. Нов кривичен законик Шпанија добива во 1960 година кој го содржи речиси истото кривично дело, а во кривичните закони од 1971 година и 1975 година како во законикот од 1977 година и 1981 година промените се состојат во реобликување на делата и воведување на квалификаторни облици врз основа на настапената последица. Сепак сите тие нормативни процеси извршиле големо влијание за носењето на Системскиот закон (Ley organica) на 26 декември 1984 година кој е несовершен, но претставува солидна системска основа во делот на кривичното право кој опстојува до денес. Овој закон прави селекција на различни облици на кривични дела тероризам во зависност од начинот на извршување, настапената последица, но обрнува особено внимание на субјективната страна на сторителите и на казнената тенденција.

Ирска. Држава во која тероризмот започнува од воени причини е токму Ирска. Во почетокот на дваесетиот век во Ирска започнува процес на борба за осамостојување и обединување на државата и нејзино отцепување од британската држава. Во тој процес се случуваат најсуровите и најбрутални терористички напади во делот на Јужна Ирска од социјални, политички и религиозни мотиви, а преку формирање на политичка партија Sinn Fein која ги презема организирањата на терористичките напади. Нешто подоцна пред 1920 година се формира уште една политичка партија Револуционерната ирска армија IRA која била особено сурова во терористичките акции во текот на популарно наречената „крвава недела“ во која ирската герила серозно ја возбудила меѓународната јавност. По поделбата на Северна и Јужна Ирска со Лондонскиот договор од 6 декември 1921 година состојбата

³⁰ Ibid, p. 137.

се радикализирала, особено во делот на Северна Ирска каде само за седум месеци биле извршени 127 терористички напади од страна на IRA.

Сепак ваквата состојба не придонела Ирска да создаде конзистентен правно нормиран отпор на тероризмот преку создавање на кривично дело кое ќе ја задоволи потребата од кривично-правна заштита. Но, наспроти тоа најекстензивниот начин на докажување на кривичното дело тероризам се чувствува токму во Ирска, каде секоја изјава дури и непроверена и непоткрепена дека одредено лице е член на терористичка организација се признавала како доказ, а лицето кон кое бил „вперен прстот“ дека е терорист требал да докажува дека тоа не е со многу мала веројатност неговата одбрана да биде прифатена од судот, а воедно и изјавата на полицајците кои работеле во било која фаза од постапката се земала како доказ и тоа крунски против кој речиси и да немало можност за одбрана.

Велика Британија. Во Велика Британија сè до осумдесетите години на минатиот век борбата против тероризмот била предадена во рацете на военото правосудство. Најнапред во Велика Британија се носеле закони кои важеле за територијата на Северна Ирска, а еден од нив е и Emergency Provisions Act од 1973 година. Потоа во 1974 година е донесен еден од најрепресивните закони во Велика Британија Prevention of Terrorism Act кој подоцна бил дополнуван во 1976 година, 1978 година и 1984 година, но важел на целата територија на државата. Овој пакет на закони ќе го одбележи целокупното правно залагање за борба против тероризмот. Сосема слободно може да се каже дека Велика Британија е првата земја која започнува кривично-правно да го третира и вреднува злосторничкото здружување и тоа не во онаква форма како овој термин се среќава во современата правна литература, но сепак е ставен акцентот на поврзувањето на терористите. Во Велика Британија започнува да се диференцира и посебниот статус на поттикнувачите, помагачите и соизвршителите во тероризмот со што овие кривично-правни институти добиваат попрецизно правно обликување. Наспроти тоа од аспект на процедурата во Велика Британија се среќаваат дискутабилни решенија како на пример она дека министерот за внатрешни работи има полно дискреционо право без некоја особено формална процедура да протера лица терористи (exclusive order).³¹

Франција. Во Франција правната мисла соочена со сè поголемиот наплив на тероризмот, долго време размислувала дали традиционалните кривични закони се доволни за сузбивање на појавата со оглед дека содржеле квалитетен и обемен корпус на кривични дела или можеби е потребно да се донесе посебен закон кој ќе ги определи, формулира и ќе ја востанови казнената политика околу кривичните дела тероризам. Се воделе долги дебати во францускиот парламент од шеесетите години на минатиот век сè до 1984 година кога и е донесен посебен закон за борба

³¹ E. Bloch, La legislation de exception en Irlande, Revue, de science criminelle et de droit penal compare, 1987, No 3. p. 632-633.

против тероризмот и нападите по безбедност на државата. Особено впечатливо за овој закон е што по примерот на Меѓународните конвенции и тоа Европската конвенција против тероризмот (1977), Конвенцијата на ООН против земањето заложници (1979) и Конвенцијата на ООН за грабнување на дипломатски преставници (1973) законот не обликува ново кривично дело тероризам, туку ги набројува векепостоечките кривични дела кои се сторени во контекст на тероризмот.³² Во образложението на текстот на законот законодавецот ја објаснил оваа техника со постоење на тесна врска која ги поврзува сторителите на кривичните дела тероризам преку дејствија на векепостоечките дела во националното законодавство. Очекувано, овој закон предвидел многу строги казни за сторителите на кривичните дела тероризам. Како кривични дела кои биле наведени во овој закон, а можеле да бидат извршени од терористи се спомнуваат убиства, насилство со тешки последици, грабнување на малолетник, закана по живот или имот, грабнување на авион, напади на јавни објекти со употреба на експлозив или други запаливи средства, насилство врз судии и адвокати, изнуда, предизвикување на судар или излегување на воз од шини, злосторничко здружение, производство на запаливи материи, производство или чување на биолошко оружје. Во главно тоа се кривични дела сместени во главите против животот и личноста, главата на кривични дела против имотот и главата за кривични дела насочени кон припремање на тероризам. Француските законодавци посветуваат внимание на субјективните елементи на кривичните дела тероризам, па предвидуваат дека тие можат да бидат извршени со индивидуална или колективна намера.³³ Мотивот за сторувањето на кривичното дело за прв пат во Франција се зема како релевантна околност, но надвор од битието на кривичното дело. Анализата на францускиот закон покажува дека францускиот законодавец повеќе бил наклонет да го употребува терминот терор и настојувал да го објасни отколку тероризмот.

Германија. Несомнено и Германија во долг временски период била несигурна каков нормативен став да заземе во однос на борбата со тероризмот. Тоа биле децениски размислувања и речиси во истиот период кога и останатите европски земји во 1976 година го донела првиот закон за сузбивање на тероризам Anti Terroristen-Gesetzom, а потоа во 1986 година донела уште еден закон Gesetz zur Bekämpfung des Terrorismus.³⁴ Меѓутоа и двата закона и наредните што ќе бидат донесени не го дефинираат тероризмот, не предвидуваат самостојно кривично дело, туку акцентот

³² Loi No 86-1020 du 9. septembre 1986 relative a la lute contre le terrorisme et aux atteintes a la surete de l'etat, Journal officiel, du 10 sept..1986, p. 10956.

³³ G. Levasseur, Les aspects represif du terrorisme international, Terrorismisme international, Paris, 1976/1977, p. 64.

³⁴ H. J. Vogel, Strafrechtsverfahren und Terrorismus-eine Bilanz, Neue Juristische Wochenschrift, Heft 25, ss 1217-1280.

го ставаат на здружувањето за извршување на терористички акти со преземање на дејствија кои влегуваат во битието на други самостојни кривични дела. Најистакната специфичност на германското законодавство во борбата против тероризмот е ставање на акцентот на злосторничко здружување. Злосторничкото здружување во почетокот е термин кој се врзува за тероризмот, а дури потоа германските законодавци прифатиле дека казнено-правниот институт здружување заради извршување на кривични дела може да се однесува и на други кривични дела кои имаат различни објекти на заштита. Меѓутоа казниот законик на Германија познава и кривично дело „создавање на терористичко здружение“ чл. 129 (StGB).³⁵ Казната за создавачаот на терористичкото здружение била многу висока и издначена со казните предвидени за извршителите на терористичките акти - од една до петнаесет години затвор.

Германскиот кривичен законик предвидува можност за ублажување на казната за „покајниците“, односно оние сторители кои ќе го признаат делото и ќе дадат полезни информации за органите на прогон и судот.

Напорите за дефинирање на поимот тероризам во германското законодавство не се препознатливи по некој засилен интезитет, а акцентот во германското кривично право е ставен на можностите од процесен аспект за откривање и гонење на сторителите на кривичните дела поврзани со тероризмот.

Меѓународно право. ООН бавејќи се со проблемите на тероризмот, во средината на минатиот век имала најнапред дилеми како да го одвои тероризмот од агресијата и воените напади меѓу државите, но сепак во 1970 година донела две значајни декларации како претходнички на декларациите кои директно ќе се посветуваат на тероризмот. Едната од нив била Декларација за принципите на меѓународното право за пријателски односи и соработка меѓу државите³⁶ и втората Декларација за јакнење на меѓународната безбедност.³⁷ Ниедна од овие декларации не содржи дефиниција или обид за поимно определување што е тероризмот, но содржи препораки и им наложува на државите да се воздржуваат од мешање во внатрешните работи на други земји, особено преку терористички акти. Во 1972 година Генералното собрание на ООН расправа за меѓународниот тероризам и во текот на расправата е подвлечена потребата од проучување на причините за тероризмот, а како расправата била долга, жолчна и напната по предлог на Саудиска Арабија и Јамајка променета е темата на расправата во тема „мерки за спречување на тероризмот кој ги загрозува или ги зема животите

³⁵ Ур. Н. Achenbach, *Das Terrorismus-Gesetz, Kriminalistik*, 1987, стр. 297.

³⁶ Declaration relative aux principes du droit international touchant les relations amicales et la coopération entre les Etats conformément à Charte des Nations Unies, Resolution 2625 XXV de l'Assemblée Générale.

³⁷ Declaration on the Strengthening of International Security, Incorporated in General assembly resolution 2734 (XXV), 16. decembre, 1970.

на невини луѓе, или ги доведува во опасност слободите на граѓаните и проучување на причините на оние облици на тероризам и акти на насилство кои лежат во сиромаштијата, фрустрацијата, болката или очајот кои доведуваат до тоа некои луѓе да ги жртвуваат своите животи, вклучувајќи ги и своите сопствени во обидот да предизвикаат радикални промени.³⁸ Оваа формулација е всушност првиот обид на ООН да го дефинира поимот меѓународен тероризам. На бројните седници Генералното собрание на ООН кое во главно го имало проблемот на дефинирање на тероризмот не донело општоприфатена дефиниција, а во образложението зошто е тоа така стоела латинската максима *omnis definitio in lege est periculosa* (секогаш дефинирање во законот е опасно).³⁹ Тешко се носеле и заклучоците на Генералното собрание на ООН и по расправите за меѓународниот тероризам во 1973 година, и во 1976 година, 1983 година, 1985 година и 1987 година кога и биле донесени важни Резолуции во однос на меѓународниот тероризам не е постигнат консензус за многу прашања поврзани со меѓународниот тероризам. Сепак помеѓу седниците на Генералното собрание на ООН се донесени важни документи како Аналитичката студија на Генералниот секретар на ООН во која најмногу се обрнува внимание на меѓународниот елемент, па се одело дури до таму дека не ни може да се зборува за тероризам, ако нема во некој сегмент примеса на меѓународниот аспект, било во однос на извршителите, жртвите, заложниците или некој друг елемент на тероризмот. Пооделни држави членки на ООН сметале дека ако во ниеден елемент на актот нема меѓународен елемент, тогаш станува збор за деликт кој влегува во интерното право на државата. Меѓу овие држави спаѓале САД, Белгија, Португалија и др.⁴⁰ Важен документ кој бил донесен во рамките на ООН, а се однесувал на тероризмот е и Студијата на Секретаријатот на ООН која пак се посветила на стравот и застрашувањето како последица од сторувањето на актот и доколку нив ги нема во конкретниот настан, според студијата не може да се зборува за терористички акт. Како и да е сепак овие документи помогнале да се оформат елементите на кривичното дело тероризам и тоа како од објективна така и субјективна природа. Направени се чекори и во обликувањето на структурата на тие елементи, па дури било и предвидено кој може да биде сторител на кривичното дело, со какви се дејствија на извршување и последици за да може да се зборува извршено кривично дело тероризам. Во рамките на ООН се донесени и Конвенцијата за спречување и казнување на злочини против меѓународно заштитените лица, вклучително и дипломатски агенти во 1976 година и Конвенцијата против земање на заложници во 1979 година. Токму во тој период и надвор од ООН започнува европската активност во борба против тероризмот, па така Европскиот совет усвоил Конвенција за сузбивање на тероризмот која стапила на сила на 4 август 1978 година ја потпишале седумнаесет држави

³⁸ UN. Doc. off. 27. Session, A/C, 6/L. 880.

³⁹ UN. Doc. off. 28. Session. Suppl., No 28 (A/9028), p. 11.

⁴⁰ UN. Doc. A/AC, 160/1. p. 43.

членки на Европскиот совет, освен Ирска и Малта.⁴¹ Оваа Конвенција е многу значаен документ во областа на меѓународно право за борба против тероризмот, меѓутоа само од еден аспект, а тоа е политичкиот тероризам усмерен против државата. Конвенцијата не ги зема во предвид можностите за индивидуален, групен или оној кој може да биде извршен од страна на државата.⁴² Интернационализмот и политичката природа на тероризмот се доминантни аспекти и ставови на оваа конвенција која и препорачува напуштање на политички кривични дела во националните законодавства. Конвенцијата содржи и одредени формулации за начините на извршување на кривичните дела тероризам, но не содржи општа формулација на поимот тероризам.

Во редот на важните документи во борбата против тероризмот се вбројува и Токиската конвенција која стапила на сила на 4 декември 1969 година.⁴³ Оваа Конвенција ги надминува ставовите за тероризмот како кривично дело исклучиво од политички побуди, се однесува на специјален објект на заштита, а тоа е воздушниот простор и средствата за движење низ него и го определува правниот статус на патниците и персоналот во воздушниот сообраќај во случај на грабнување на летало.

Во таа смисла, но нешто унапредена е и Хашката конвенција за сузбивање на незаконски грабнувања на воздухоплови која била усвоена на 16 декември 1970 година на предлог на Меѓународната организација за цивилно воздухопловство. Конвенцијата ја усвоиле седумдесет и седум држави.⁴⁴ Оваа Конвенција се однесува на прашањата за одреден тип на тероризам со детерминанти на воздухоплови кои се во лет, со дејствија на извршување како грабнување и насилства со субјективен елемент умисла. Бидејќи оваа Конвенција не ги опфаќала прашањата за дејствија на извршување кога воздухопловите не се во лет како подметнување на бомби, диверзии, лажни координати и безбедносни податоци кои се даваат од копно на 26 јануари 1973 година е донесена нова Монреалска конвенција усвоена од триесет и две држави која во 1988 година била дополнета со протокол за сузбивање на незаконските дејства и насилство на аеродромите кои служат на меѓународниот цивилен сообраќај.

Во периодот на шеесетите и седумдесетите години на минатиот век ноторно зголемена била појавата на сторување кривични дела против дипломатски и други службеници на странски држави. Па така во период од три години биле извршени дванаесет случаи на грабнување на дипломат и други службеници од кои во девет случаи тоа биле жртви од Соединетите

⁴¹ Convention europeenne sur le terrorisme, S.Glaser, Droit international penal conventional, Bruxelles, 1978, p. 259-263.

⁴² Ch.Vallee, La Convention Europeenne pour la repression du terrorisme, Annuaire francais de Droit international, Paris, 1976, p. 756.

⁴³ B. Zlataric, Tokijska Konvencija o krivicnim delima u avionima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1966, br. 3-4 стр. 428-440.

⁴⁴ B.Zlataric, Otmica aviona, Zagreb,1975, стр. 36.

Американски Држави.⁴⁵ Останатите жртви биле од поранешниот СССР, Швајцарија, Израел, Јапонија, Бразил и Португалија. Од овие причини Организацијата на Американските Држави (ОАД) токму во овој период, средината на минатиот век, ја започнува засилената активност на нормативен план околу тероризмот. Постојаниот Совет на ОАД со Резолуција од 15 мај 1970 година ги осудил сите акти на тероризам и предвидел дека станува збор за дела кривични дела против човечноста.⁴⁶ Оваа Резолуција била претходница на Вашингтонската конвенција од 2 февруари 1971 година популарно нарекувана Американска конвенција за тероризам. Конвенцијата пружила заштита само на одредени лица на кои државата е должна да даде посебен правен третман по одредбите на меѓународното право, но не е наброен таксативно видот на тие лица. Со оваа Конвенција се препорачува на државите во националните законодавства да внесат одредби за меѓународен тероризам кој концепт бил поддржан од САД и Бразил, но се спротивставиле Чиле, Перу и Боливија. И оваа Конвенција не дошла со своите заложби до дефинирање на поимот тероризам, но секако дала значаен придонес во обликувањето на елементите на кривичното дело тероризам преку нормирање на правното добро, конкретните дејствија на извршување и прашањето за жртвите.

Ова се само дел од позначајните документи од областа на меѓународното право карактеристични за средината на минатиот век. Се разбира дека зародишот на правната мисла на меѓународно ниво во борба против тероризмот се забележува и пред тоа со донесување на Женевската конвенција за спречување и осуда на тероризмот од 1937 година, а особено е динамичен напорот кон крајот на дваесетиот век. Но, во овој труд се одбележа цитираниот период затоа што сепак најзначајните дилеми околу поимното определување и правните аспекти при постапуњето со кривичните дела тероризам се наведени во цитираните документи. Токму затоа за сите учесници во постапката соочени со предизвикот - борба против тероризмот, овие документи се задолжителна литература. Тоа од причини што преку нив се доаѓа до одговорот зошто немаме дефиниција за тероризам, кои се дејствијата на извршување на овие кривични дела прифатени на меѓународно ниво, што со субјективната страна и каков е статусот на мотивот при извршување на кривичните дела тероризам, кои се и дали како такви постојат заедички елементи на ова кривично дело и редица други релевантни кривично-правни прашања, но и одговори за дилемите околу процесните импликации како екстрадицијата, протерувањето, меѓународната правна помош итн.

Меѓу доминантните учесници во кривичните постапки се јавните обвинители како надлежни за прогон, но и за откривање на сторители на кривичните дела, а во современиот период се актуелизира и прашањето

⁴⁵ F. Przetacznik, Convention the special protection of officials of foreing states and international organizations, Revue belge de Droit international, 1973-2, vol. IX, p. 455.

⁴⁶ Resolution SP/Res,5,7/70, Documents officiels l'O.E.A.

за превентивниот удел на јавниот обвинител во борбата со тероризмот. Република Македонија за жал е една од земјите која сведочи за сторени кривични дела тероризам, но и има кривично-правни и процесни искуства и со активности на потенцијални терористички акти. Се чини упатно и со еден ваков мал и скроман по обем труд да се даде придонес кон скенирањето на состојбата во борба против тероризмот во Република Македонија со посебен акцент на јавнообвинителскиот придонес во тој процес.

Дел II

Нормативна рамка на кривичното дело тероризам во Република Македонија. Кривично-правната теорија на Република Македонија историски и во современиот живот ги уважува и ги имала во предвид напорите на меѓународното право за сите значајни прашања околу тероризмот. Тешкотиите околу дефинирањето на тероризмот, природата на ова кривично дело и парцијалноста на решенијата во однос на елементите на кривичното дело тероризам на меѓународно ниво се одразиле и на содржината на кривичното дело тероризам и во Република Македонија. Во Кривичниот законик на Република Македонија (Службен весник на РМ, бр. 37/96) во Глава дваесет и осма во која се сместени кривичните дела против државата членот 313 е посветен на кривичното дело Терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста кој има само еден став и гласи „Тој што со намера ќе го загрози уставниот поредок или безбедноста на Република Македонија ќе предизвика или сериозно ќе се закани со предизвикување експлозија, пожар, поплава или друго општоопасно дејствие или акт на насилство, создавајќи чувство на несигурност или страв кај граѓаните ќе се казни со затвор најмалку десет години“.

Во Глава триесет и четири посветена на група кривични дела против човечноста и меѓународното право, во членот 419 е сместено кривичното дело Меѓународен тероризам. Структурата на ова кривично дело ја сочинуваат три става од кои во првиот се определува дека „Тој што со намера ќе наштети на странска држава или на меѓународна организација ќе изврши грабнување на некое лице или некое друго насилство, ќе предизвика експлозија или пожар или со некое општоопасно дејствие или со општоопасни средства ќе предизвика опасност за животот на луѓето и за имот од значителна вредност ќе се казни со затвор најмалку три години“, а доколку од наведените причини настапила смрт на едно или повеќе лица или е предизвикана штета од големи размери казната е затвор најмалку пет години, предвидува ставот 2 од истиот член, а во ставот 3 од членот 419 предвидена е казна затвор од најмалку десет години или доживотен затвор за оној што со умисла ќе лиши од живот друг при преземени дејствија од ставот 1.

Во Главата триесет и трета, каде што се сместени кривичните дела против јавниот ред во член 394-а нормирано е кривично дело „Терористичка организација,“ потоа кривичното дело „Тероризам“ во членот 394-б и во

членот 394 – во кривичното дело „Финансирање на тероризам.“

Ова се кривичните дела кои го спомнуваат тероризмот во насловот на кривичното дело и кои укажуваат дека Република Македонија се определила за мултиплициран пристап во прифаќањето на тероризмот како кривично дело. Тоа значи дека тероризмот е признат како политичко кривично дело⁴⁷ насочено против внатрешните интереси на државата, нејзината безбедност и уставниот поредок, но воедно во Република Македонија се признава и меѓународниот тероризам. Со тоа Република Македонија се приклучува кон тенденцијата за пружање на кривично-правна заштита на човечки и општоприфатени цивилизациски вредности без јасна определба што всушност значи поимот меѓународен тероризам.

Како и да е во македонското кривично законодавство извршител на овие дела може да биде секој. Субјективниот елемент кај кривичното дело Терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста е намера која претпоставува умисла како волева компонента и насочена кон точно определена цел, а тоа е уставниот поредок и безбедноста. При тоа не е потребно секогаш преземање на конкретно дејствие како пожар, експлозија, поплава или друго општоопасно дејство или акт на насилство, понекогаш е доволна и обична закана за преземање на истото. Конститутивен елемент на делото е предизвикување на чувство на несигурност или страв кај граѓаните. Ноторно е дека она што може да се согледа како кривично-правен проблем на меѓународно ниво, при дебатите меѓу државите на меѓународните организации и при носењето на векеспоменатите конвенции е присутно и во македонскиот кривичен законик. Најнапред дали објектот на заштита е сочуван од тероризам само ако се предвидат експлозијата, пожарот, поплавата па се додадат други општоопасни дејствија или акти на насилство? Или можеби треба да се запрашаме што влегува во поимот акти на насилство? Кој степен на противправност треба да го содржат тие и како да се манифестираат за да можеме да ги подведеме под тероризам или можеби станува збор за агресија? Очигледно вакви прашања можеме да поставуваме во недоглед, но кривично-правната теорија ни дава можност да размислиме дали е ова најдобриот облик на чување на уставниот поредок и безбедноста на државата од тероризам во кривично-правна смисла. Искуствено сведоци сме на ситуации кога уставниот поредок и безбедноста на државата можат да се разлишаат и без ниедна од овие предвидени форми на дејствие на извршување, а сепак со последици какви предизвикува тероризмот – чувство на страв и несигурност на граѓаните. Карактеристика на ова кривично дело е неговата индивидуалност, самата одредба не предвидува здруженија, организации, или повеќе учесници во сторување на кривичното дело што како ситуација се решава со посебни кривични дела како Здружување заради непријателска дејност член 324, Злосторничко здружување од член 394, Терористичка организација од член

⁴⁷ В. Камбовски, Казнено право, посебен дел, Просветно дело, Скопје, 1997 година, стр. 432.

394-а од Кривичниот законик.

Кривичното дело Терористичка организација од член 394-а во ставот еден предвидува казна од најмалку осум години за секој оној што ќе создаде група, банда или друга злосторничка организација за извршување на убиства, телесно повредување, грабнување на лица, уништување на јавни објекти, транспортни системи и други објекти во општа употреба, грабнување на авиони или други средства за јавен транспорт, производство, поседување или трговија со нуклеарно оружје, биолошки, хемиски оружја и други видови оружја и опасни материји пуштање на опасни радиоактивни, отровни и други опасни супстанции или предизвикување пожар или експлозија, уништување на постројки за снабдување со вода, енергија или други основни природни извори, со намера загрозување на животот и телото и создавање чувство на несигурност или страв кај граѓаните. Интересно е овде, кај ова кривично дело што субјективниот елемент е преместен кај последицата, потребна е намера за предизвикување несигурност или страв кај граѓаните која воедно преставува повреда на генералниот објект на заштита, а тоа е јавниот ред каде и е сместено кривичното дело. Другите ставови се однесуваат на кривичните институти помагање, поттикнување кои се изедначени во делот на казнувањето. Ова дело има и привилегирани форми кои се однесуваат на оние сторители кои ќе ја откријат организацијата или ќе спречат извршување на кривично дело, за нив е предвидена казна затвор од три месеци до три години, а можат и да се ослободат од казна (став 3 и 4 од член 394 – а од КЗ).

Член 394 – б од Кривичниот законик го нормира кривичното дело Тероризам во девет става од кои во став 1 казна затвор од најмалку десет години или казна доживотен затвор е предвидена за оној што непосредно учествува во извршување на едно или повеќе дела убство, телесно повредување и потоа е преземен идентичен текст како кај кривичното дело Терористичка организација од член 394 – а со истата намера и последица и на полно идентични дејствија на извршување. Ставот 2 од членот 394 – б е резервиран за оние кои не извршиле кривично дело, ама се заканиле со истото на непосреден или посреден начин, со употреба на електронски средства или на друг начин со иста намера и последица, но предвидено е за сторителот казна затвор од најмалку осум години. Повикувањето, поттикнувањето на тероризам е санкционирано во ставот 3 од членот 394 – б и е предвидена казна од четири до десет години, а со казна од најмалку десет години или доживотен затвор ќе се казни тој што присилува некого на извршување на делото од став 1 и тоа со сила или сериозна закана дека ќе го нападне неговиот живот и тело или животот и телото на нему блиски лица. Договорувањето за извршување на делото од став 1 или повикување за приклучување кон група или здружение за извршување на дела од став 1 ќе се казни со најмалку осум години предвидува ставот 5 од членот 394 – б од КЗ. Со казна од најмалку четири години затвор ќе се казни тој што организира изработување, подготвува, самиот изработува, продава, купува,

пренесува или држи експлозив, огнено оружје.... врши обуки или на друг начин презема дејствие на подготвување на извршување на кривичното дело тероризам од член 394 – б став 1 од КЗ. Екстензивноста на одредбата оди дотаму што и кривичното дело тешка кражба со специјален однос да се дојде до предмети за извршување на тероризам се казнува со затвор од најмалку четири години, а тоа е предвидено во ставот 7 на членот 394 – б од КЗ. Македонскиот кривичен законик предвидува одговорност и за правно лице кое ќе стори кривично дело Тероризам од член 394 – б од КЗ и за него е предвидена парична казна, но нема опис за начинот на сторувањето на кривичното дело.

Најпечатлива е одредбата од член 394 – в од Кривичниот законик која е насловена Финансирање на тероризам и содржи дванаесет става. Основниот облик на делото предвиден во ставот 1 од членот 394 – в од КЗ предвидува казна од најмалку осум години за секој оној што на било кој начин, директно или индиректно дава, обезбедува, собира пари или друг имот со намера или со знаење дека ќе бидат искористени целосно или делумно заради извршување на кривично дело грабнување на воздухоплов или брод (член 302), загрозување на безбедноста на воздухопловниот сообраќај (член 303), терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедност (член 313), терористичка организација (член 394 – а), тероризам (член 394 – б), злосторство против човечноста (член 403 – а), меѓународен тероризам (член 419), земање заложници (член 421) или друго дело на тероризам предвидено со Кривичниот законик на Р. Македонија или друго дејствие сторено со намера да предизвика смрт или тешка телесна повреда на граѓаните или други лица кои не се вклучени во судир кој има карактер на вооружен судир според меѓународното право, со намера да се создаде чувство на несигурност или страв кај граѓаните или да се присили државата или некоја меѓународна организација да изврши или да се воздржи од извршување на определени дејствија.

Прво прашање кое се наметнува е дали ова кривично дело треба да биде сместено кај кривичните дела против јавниот ред? Следно прашање кое се наметнува што со дуплата намера во битието на едно кривично дело? Се бара намера за што се собираат парите или имотот и е предвидено тоа да биде за сторување на кривични дела, а потоа се бара намера за предизвикување на последицата која е сложена предизвикување на несигурност или страв кај граѓаните или да се присили државата или меѓународната организација да изврши или да се воздржи..... Каков е односот на овие намери? Тоа се теоретски прашања за односот на посебните субјективни елементи, како опстојуваат во едно противправно дејствие, но можат да предизвикаат сериозни практични импликации во процесот на правното квалификување.

Ставот 2 од членот 394-в од КЗ го презема дејствието на извршување на делото од став 1 но сега со намера или со знаење дека ќе бидат употребени од терорист или терористичка организација и предвидува за

сторителот казна затвор најмалку четири години. Овде се појавува проблем со терминот терорист, дали е тоа припадник на терористичка организација или статусот го добива врз основа на субјективните параметри не е сосема јасно во кривично-правната теорија. Повикувањето за извршување на дејствијата и договарањето за приклучување кон група или здружение за извршување на кривично дело тероризам се казнува со затвор најмалку три години предвидуваат ставовите 3 и 4 од членот 394 – в од КЗ. Ставот 5 од истиот член предвидува квалифициран облик на основното кривично дело и казна од најмалку десет години за оној што создава група или банда за извршување на кривичното дело тероризам, а за припадниците на групата во ставот 6 од истиот член е предвидена казна од најмалку пет години. Постои можност за ослободување од казна согласно ставот 7 од членот 394 – в од КЗ доколку ја открие групата или бандата пред да стоти кривично дело тероризам. Наредните три става од овој член се посебна група на инкриминации кои се врзуваат за својството службено или одговорно лице во банка или друга финансиска институција, па во ставот 8 е нормирано да тоа лице свесно пропушти преземање мерки за спречување на тероризам, а на кои со закон е обврзан, па така всушност со несторување овозможи извршување на кривично дело тероризам ќе се казни со затвор од најмалку две години. Ставот 9 од членот 394 – в од КЗ ја предвидува истата казна за сторител со исти својства на службено или одговорно лице кое неовластено ќе открие на клиент или на неповикано лице податоци кои се однесуваат на сомнителни трансакции или примената на мерки и дејствија за спречување на тероризмот. Минимумот на казната затвор е подигнат кај обликот на инкриминацијата од ставот 10 на членот 394 – в од КЗ на три години за оној што ќе ги стори делата од став 8 и 9, иако не бил свесен за можноста од настанување на штетната последица, а според околностите и своите лични својства бил должен и можел да биде свесен за таа можност. Ставот 11 од членот 394 – в од КЗ предвидува парична казна и престанок на правното лице доколку делото е извршено од негова страна, а ставот 12 од истиот член обврзува на одземањето на парите и имотот наменети за подготвување и извршување на делата од овој член.

Ова е презентација на делата кои директно го употребуваат терминот тероризам, но во Кривичниот законик на Република Македонија се внесени и други кривични дела кои треба да пружаат кривично-правна заштита од појавата тероризам како грабнување на воздухоплов или брод од членот 303, загрозување на безбедноста на воздушниот сообраќај од член 302, учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации од член 322 – а и други. Сепак мора да се признае дека опусот на кривичните дела во Кривичниот законик на Република Македонија е импозантен и се препознава напорот на македонското кривично законодавство да ги проследи и имплементира сите меѓународни заложби за борба против тероризмот на национален и меѓународен план. Од нормативен аспект рамката на бројот и видот на кривичните дела е солидна, но тоа не е гаранција дека во примената

на овие одредби нема дилеми од аспект на примената на материјалното право.

Основната дилема започнува од објектот на заштита, објектот на кривичното дело па во зависност од тоа дали се дава приоритено значење на националните или меѓународните интереси имаме дисперзија на кривичните дела по глави што како објект на заштита ја имаат државата, човечноста и меѓународното право или јавниот ред. Заедничкиот именуител на кривичните дела против тероризмот не можат да бидат, ниту само националните ниту меѓународните интереси, туку вистинскиот објект на заштита кај овие кривични дела е интернационалниот јавен мир, а не ред и сигурност. Јавниот мир и сигурноста на граѓаните е самостоен објект на заштита и тоа во таква меѓусебна комбинација на потреби затоа што кривични дела против општата сигурност на имотот и луѓето веќе постојат како збир на инкриминирани однесувања. Делата во таа глава од Кривичниот законик кои треба да ја штитат сигурноста на имотот и луѓето се всушност дејствија на извршување кај кривичните дела против тероризмот. Затоа можеби е време да се размисли за воведување на нова глава кривични дела против јавниот мир и сигурноста на луѓето и имотот во која ќе се унифицираат сите можни облици на инкриминации против тероризмот и ќе се апострофира субјективниот елемент како специфика на делата, а воедно и ќе се определи односот на кривичните дела против тероризмот со други кривични дела кои се јавуваат како дејствија на извршување.

Што се однесува до дејствијата на извршување кај кривичните дела против тероризмот останува проблематичен делот во описите на нивните термини како акти, терористички акти, акти на насилство, криминални акти и слично. Материјалното казнено право претпоставува поимна прецизност и давање на опис што точно значи употребата на некој термин и се чини дека насилството е супстрат на било кој од нив, но не и доволен квалификатив за определување што е дејствие на извршување кај кривично дело против тероризмот. Колку за пример ќе ја спомнам одредбата од член 394 – б став 7 од кривичното дело тероризам која како дејствие на извршување го има кривичното дело тешка кражба за да се дојде до предметите за извршување на основниот облик на делото и сама по себе не содржи насилство како акт (нејасно е зошто тука не е внесено и разбојништвото и разбојничката кражба кога сосема е можно да ја имаат истата функција).

Средствата за извршување на кривичните дела против тероризмот исто така имаа свои специфичности. Тоа мора да бидат подобни средства кои сами по себе се такви да предизвикуваат страв, вознемиреност и несигурност, најчесто оружје, експлозиви, гранати, нуклеарно, биолошко и друго оружје. Но во средствата за извршување на делата влегуваат и оние кои по својата природа тоа не се но заради начинот на управување со истите тоа стануваат како авиони, превозни средства, пратки и слично што покажува дека средствата се анализираат секогаш во склад со субјективниот елемент и дејствието на извршување.

Сторителот на ова кривично дело е индивидуален субјект, па и доколку има повеќе извршители одговорноста е индивидуална, но со оглед дека е предвидено казнување и на правно лице, македонското законодавство се приклопило кон становиштето дека постои и колективен извршител на кривичните дела против тероризмот. Долго време во минатото во кривично-правната теорија се сметало дека извршител на кривично дело може да биде само физичко лице.⁴⁸ Но прашањето за кривичната одговорност на правните лица при извршување на кривичните дела против тероризмот бледеат во споредба со правните можности за казнување на владите согласно мислењата „Терористите можат да бидат агенти на владата“.⁴⁹

Особено значење треба да се посвети на субјективната страна и елементите кај кривичните дела против тероризмот од причина што од прегледот на инкриминациите се забележува присуството на умислата како директна така и евентуална, небрежноста, но и намерата како посебно предвиден елемент на делата. Меѓутоа намерата се врзува за предизвикување несигурност, страв, застрашување што не може да биде прифатено од аспект на кривично-правната наука затоа што на таков начин намерата се поврзува со последицата од кривичното дело. Субјективниот елемент треба да овозможи расветлување на волевата и свесна стана на извршителот на делата. Кај кривичните дела против тероризмот тоа е направено со поврзување на мотивот за извршување на кривичното дело, па тој во многу законодавства е дел од обележјата на кривичното дело. Основните мотиви за сторување на кривични дела тероризам се од политичка, економска, научна природа и речиси без нив не можат да се расветлат кривичните дела тероризам од аспект на субјективните елементи. Така се доаѓа и до основниот проблем дали сите извршители се на полно свесни и сакаат извршување на дело од овие мотиви или пак нив им е доволно да предизвикаат несигурност и застрашување кај граѓаните од некои си свои лични мотиви. Правен факт е дека застрашувањето само по себе е метод за постигнување на некоја друга цел, а не цел сама по себе.

Последицата е исто така сложен сегмент кај кривичните дела против тероризмот. Во битијата на делата е предвидено настапување на конкретна последица смрт на лица, телесно повредување, одземање на слободата, уништување или оштетување на јавни и приватни добра итн. Меѓутоа овие последици се последици на дејствието на извршувањето на кривичното дело,⁵⁰ но не се директни последици во смисла на кривичните дела тероризам. Последицата кај кривичните дела против тероризмот е изведена од конкретната последица на дејствието на извршување и се состои во предизвикување повреда на јавниот мир и несигурност.

⁴⁸ N. Srzentic, A. Stajic, L.J. Lazarevic, Krivicno pravo Jugoslavije, Opsti deo, Beograd 1950, стр. 132.

⁴⁹ M. B. Jenkins, International Terrorism and World Security, Ed.by D. Carlton, C. Schaerf, London, 1975, p. 20.

⁵⁰ J. Tahovic, Krivicno pravo, Opsti deo, Beograd, 1961, стр. 108.

Карактеристичен е и екстензивниот пристап во нормирањето на кривичните дела против тероризмот кој се огледа во признавањето на кривично-правната важност на фазите кои претходат на извршувањето на овие дела. Па така договарањето, агитирањето, повикувањето, испраќање на покани за приклучување на групи и организации создадени за извршување на кривични дела тероризам е санкционирано иако преставува една фаза, далечна од самото дејствие на извршување и на граница со мисловен и вербален деликт. Смислата на овие решенија се од превентивна природа за да се потенцираат кривично-правните механизми во делот на одвраќање на сторителите од реализација на некогаш оформени, а некогаш и сè уште неиздиференцирани намери за сторување на кривични дела.

Привилегираните облици на кривичните дела тероризам кои се предвидени за сторители кои ќе откријат групи, банди пред да сторат кривично дело тероризам или на друг начин ќе дадат придонес кон откривањето на сторителите или спречување во извршување на кривично дело се казнуваат поблаго, а можат и да се ослободат од казна. На овој начин Кривичниот законик на Република Македонија прави обид да ги стимулира потенцијалните сторители да учествуваат во процесот на откривање на сторителите на кривичните дела тероризам, но и да партиципираат во спречување на извршување на терористички акти.

Поттикнувањето, помагањето се облици на учество во извршувањето на делата кои се казнуваат како и самите извршители што е во склад со општоприфатените ставови во нашата кривично-правна мисла.

Сè ова што преставува обид да се акцентира како важен сегмент во нормативното обликување на кривичните дела против тероризмот е само дел од секојдневната работа на јавните обвинители кои се најодговорни за подведување на животните ситуации под нормите на кривичното право. Сериозна и одговорна задача има јавниот обвинител ставен во средиштето на конфликт помеѓу политички мотиви, употреба на најопасни средства со громоморни последици да ги задоволи интересите на јавноста, потребите за мир и сигурност, прогон и обвинување на сторителите со оние права и интереси на сторителите за кои јавниот обвинител мора да води сметка како и кај секое друго кривично дело во име на правдата која треба да ја спроведе.

Процесни можности и слабости во борба со тероризмот. Процесното право задолжено за внесување на живот во нормите од материјалното право дава можности за постигнување на легитимната цел, а тоа е пружање на кривично-правна заштита. Во Република Македонија, сега веќе не така новиот Закон за кривична постапка (Службен весник на Република Македонија, бр. 150/2010) кој започна да се применува на 1 декември 2013 година ја реформира кривичната постапка или поточно го рedefинира од корен постапувањето на јавниот обвинител. Јавниот обвинител стана стожерна фигура од моментот на сторувањето на кривичното

дело до поднесување на обвинение или носење на друга обвинителска одлука. Јавниот обвинител мора веднаш да добие сознание за сторено кривично дело, јавниот обвинител ја контролира и усмерува работата на полицијата, јавниот обвинител наредува кои докази да се обезбедат, јавниот обвинител раководи со предистражната и истражната постапка и сите овие надлежности се исполнети со бројни процесни дејствија кои јавниот обвинител заради остварување на своите надлежности мора да ги преземе. Но, ова набројување не е со цел да се прикаже колку јавниот обвинител е оптоварен во извршувањето на својата функција, затоа што авторот на трудот е поддржувач на овој закон и е убеден дека таквата улога во кривичната постапка на јавниот обвинител едноставно му следува и може да придонесе кон една оптимално успешна завршена кривична постапка. Потенцирам, може, затоа што признавам дека во практиката тоа не е секогаш така и затоа постојат јавно објавени причини според мислењето на авторот. Какви и да се причините, појавата на тероризам не признава слабости и немоќ на јавниот обвинител во снаоѓањето со предизвици како масовност, меѓународен елемент, тешко носење на одлуки, неспособност со раководење и грешки во правното квалификување.

Во борбата со тероризмот на јавниот обвинител му се неопходни три клучни пункта како делови од кривичната постапка. Првиот од нив е собирањето на информации за конкретни ситуации, но паралелно со тоа јавниот обвинител мора да собира и што е можно повеќе знаења за карактеристиките на современиот тероризам. При тоа мислам на најсовремените техники и методи како да речеме онаа која произлегува од теоријата на испукување на проектил. Можете да знаете каде и кој го испукал проектилот, но треба да имате можност, ако сакате да бидете супериорни, да знаете пред тој да падне каде ќе се случи тоа и уште повеќе да имате можност да го спречите тоа. Иако звучи како фикција, не е затоа, што искуствата на одредени разузнавачки служби преку методите кои ги користат покажуваат дека тоа е можно. Но, јавниот обвинител треба да знае дека е можно, а ќе знае ако ги следи современите техники и методи кои само навидум се застрашувачки за совладување од технолошки и компјутерски аспект, но во суштина на секој професионалец кој се бави со оваа материја носат можности за предности и предизвикуваат адреналински пораст во секојдневното работење.

Во овој дел, и професионалната култура на јавните обвинители ќе мора да се подобри од аспект на познавање на политичките случувања, особено во регионот на државата во која се работи и на меѓународен план, да се стекнат познавања за актуелните терористички организации, како функционираат, кои се нивните карактеристики, бројност, вид на членство. Веќе ова не е дел само од разузнавачката активност, јавниот обвинител едноставно мора да се образува во оваа смисла и особено во делот на иделошките, верските и религиозните движења. Времето во кое јавниот обвинител мораше да го интересираат доминантно два закона и тоа Кривичниот законик и Законот

за кривична постапка одмина како една застарена форма на однесување на јавниот обвинител. Во современи услови корпусот на интересни сфери кои излегуваат надвор од областа на кривичното право ќе биде аргумент повеќе за изградба на трендовски лик на јавен обвинител. Ако некој и си го постави прашањето зошто мора сето тоа знаење да го акумулира јавниот обвинител кој и онака е преоптеретен, одговорот е едноставен – затоа што тој нема да може да ја извршува својата функција во борба против тероризмот без широки предзнаења од области тесно поврзани со тероризмот, политиката, религијата итн.

Вториот дел од кривичната постапка во која јавниот обвинител треба да го постави темелот на еден кривично-правен случај независно од неговиот исход е фазата на собирање докази. Собирањето на доказите од страна на јавниот обвинител која следи по прибавените информации претпоставува најнапред умствена операција или одлучување кои докази се потребни и на каков начин да се прибават. Кои докази ќе се прибават мора да биде насочено дејствие да произлезе од одреден наменски план на јавниот обвинител, а не хаотично собирање без никаков ред и структура што може да доведе до дезорганизираност. Честа појава е да ѝ се препушти на полицијата сама да одлучи кои докази и на каков начин ќе ги прибави што апсолутно е неприфатливо и некореспондира со улогата на јавниот обвинител во овој процес. Уште помалку е прифатливо единствен начин на собирањето на доказите да биде со примена на посебна истражна мерка и тоа најчесто преку мерката од член 252 ст. 1.т. 1, следење и снимање на телефонски и други електронски комуникации во постапка утврдена со посебен закон. Примената на други посебни истражни мерки кога станува збор за кривични дела против тероризам е речиси невозможна, токму поради малите предзнаења за видот на тероризмот кој го следите. Понекогаш постои и жаргонска, обичајна, верска бариера и во следењето на телефонските и електронските комуникации заради непознавањето на принципите по кои една група меѓусебно комуницира и зошто. Така примената на оваа мерка добива значење од аспект на превентивната работа на полицијата и станува мерка со доказна корист само за полициската работа. Тоа не е во склад со доктринарните ставови за примената и целите на посебните истражни мерки. Тие треба да се употребуваат во состојба на крајна професионална нужда кога сè дуго сте искористиле и единствено ви преостанува да примените посебна истражна мерка, како последен докажен маневар. Во ситуацијата со тероризмот речиси да се неприменливи мерките на следење и снимање во дом, затворен или заграден простор што му припаѓа на тој дом или деловен простор означен како приватен или во возило и влез во тие простории заради создавање на услови за следење на комуникации (член 252 ст.1т. 2 од ЗКП) или тајно следење и снимање на лица и предмети со технички средства надвор од домот или деловен простор означен како приватен (член 252 ст. 1. т. 3 од ЗКП). Најголема потреба се чувствува за примена на мерката од

член 252 ст. 1. т. 10 од ЗКП, користење на лица со прикриен идентитет за следење и собирање на информации или податоци, но кај кривичните дела тероризам, особено оној од идеолошки побуди, јавниот обвинител тешко може да подготви такво лице да се вклучи во постапката, токму поради неможност и непознавање на менталитет, обичаите, обредите и верскиот жаргон, а уште помалку од аспект на гарантирана безбедност на таквото лице од страна на државата.

Собирањето на доказите претпоставува и користење на други можности, доаѓање до електронски докази, размена на информации со други држави за поседување на одредени видови докази, олеснета комуникација со институции надлежни за движење на луѓе и стока низ Република Македонија и надвор од неа, сопственички статуси на поединци и правни лица движење на пари и имот, сомнителни трансакции итн. Едноставен би бил заклучокот, па и до сега тоа го правеше полицијата може да го прави и понатаму, навистина може, но тие можности треба да се познаваат и анализираат од страна на јавниот обвинител. Не секогаш е потребно сè што може да се обезбеди како доказ да се обезбедува, туку јавниот обвинител мора да ја совлада вештината за собирање на главни, важни и докази кои директно водат до логичен и единствено оправдан заклучок во однос на постоењето на некој факт.

Третиот пункт, од аспект на важноста на јавнообвинителската улога во предистражната и истражната постапка е делот на селекција и структурирање на доказите. Ако приот дел од трудот е посветен на комплексноста на тероризмот како поим, а уште поголема сложеност на тероризмот како кривично дело тоа беше со цел да се направи база за олеснување на патот по кој јавниот обвинител оди за да прибави докази за секој елемент посебно од кривичното дело. Уште во фаза на собирање на доказите јавниот обвинител треба да има план кои докази му се потребни за субјективните елементи на кривичното дело, кои за сторителите, објектот на заштита, дејствието на извршување, употребените средства, настапената последица.

Кривичните дела посветени на борбата против тероризмот сами по себе се со дупла структура. Тие како дејствија на извршување содржат самостојни кривични дела со одредена последица. Тие кривични дела содржани во кривичните дела против тероризмот како дејствија на извршување имаат сопствени субјективни и објективни елементи, самостојни последици и средства на извршување. Се поставува прашањето дали тоа значи дека за секое од овие поединечни кривични дела треба да се соберат докази и какви докази да се соберат потоа за да се постави квалификатив – тероризам. Или уште повеќе кривичните дела поврзани со тероризмот се карактеризираат со масовност, бројност на жртви, разновидност на употребени средства најчесто и такви кои не оставаат многу докази по извршеното кривично дело, па во такви ситуации потребни ли се докази за секоја жртва посебно ако постојат докази за дејствието на извршување и докази за статусот жртва. Дали секогаш е потребно сослушување на сите можни сведоци кои

понекогаш надминуваат разумна бројка на докази со вербална слика. На овие и на многу други слични прашања треба да одговори и за нив да одлучи јавниот обвинител за да постапи правично, ефикасно и правно-очекувано во една постапка. Успешноста на задоволување на овие потреби и смисолот на кривичната постапка зависи од висперноста на јавниот обвинител, неговото знаење за тероризмот, способноста да биде лидер на бројни институции кои треба да дадат придонес за превенирање, откривање и сузбивање на тероризмот.

Преку овие сегменти ни од далеку не се исцрпува листата на јавнообвинителските можности и слабости во текот на целата кривичната постапка, тука е и процесот на носење на обвинителска одлука за обвинување или откажување од прогон, партиципирање на јавниот обвинител на главната расправа, особено какви можности има и какви слабости покажува во фазите на директно, вкрстено и дополнително испрашување, како јавниот обвинител постапува со заштитените и загрозените сведоци, каква е неговата улога при постапките за меѓународна правна помош, екстрадицијата и редица други аспекти на извршувањето на јавнообвинителската функција кога станува збор за кривичните дела против тероризмот кои ќе бидат предмет на обработка на самостоен труд.

ЗАКЛУЧОК

Феноменот тероризам без оглед што е тоа, напад на живеењето или современа драма го совладува светот со својата бесмисленост, суровост и траорност. Современиот начин на живот го следи тероризмот, но нема универзални начини за негово пресретнување и сузбивање. Само еден аспект во борбата со ова чудовиште наречено тероризам е кривичното право. Правната наука започнува да се занимава со ова прашање некаде од 1937 година со донесување на Женевската конвенција, но најзначајните документи посветени на тероризмот се создадени во средината на минатиот век и токму на нив е посветено внимание во компаративниот осврт со цел да се прикаже правната основа за создавање на современите казни одредби за тероризам. Поимното определување на тероризмот сè уште е отворено, но постои меѓународен консензус дека без проучување на причините за тероризам и негово дефинирање правната наука и доктрина ќе имаат потешкотии во пронаоѓање на адекватни начини за кривично-правна заштита. Република Македонија ревносно ги следи нормативните процеси на меѓународен план околу тероризмот и кривичните дела против тероризмот со преземен целосен ризик за понекогаш и неконзистентни решенија од аспект на развој и континуитет на македонското материјално кривично право. Анализата на кривичните дела против тероризмот во Кривичниот законик на Република Македонија укажува на потребата од воведување на самостојна глава која ќе содржи посебна група на кривични дела против јавниот мир и сигурноста затоа што впрочем тоа е вистинскиот објект на

заштита кај кривичните дела кои го третираат тероризмот. Генезата на кривичните дела кои сега се наоѓаат во Кривичниот законик на Република Македонија, нивното потекло, структура и содржина се правната рамка низ која може процесното право да внесе дух и да ги направи применливи со конкретна употребна вредност. Во тој процес е доминантна улогата на јавниот обвинител која процесно е оформена на висок функционален пиедестал. Практиката покажува дека процесните можности кои ги доби јавниот обвинител како раководител на предистражната и истражната не секогаш се ползуваат на начин како тоа законодавецот го замислил. За да се надминат слабостите и можните грешки во постапувањето на јавните обвинители, особено околу кривичните дела поврзани со тероризмот, неопходен е систем на собирање информации, собирање докази и систем на селекција на доказите. Но и тој процес не може да се совлада како техника на јавнообвинителското работење доколку не се пристапи кон трендот на ширење на јавнообвинителската функција во сферата на превенцијата, откривањето, гонењето, примената на опортунитет за одредени парашања. Претпоставка за создавање на јавнообвинителски лик кој ќе биде супериорен во однос на предизвикот – борба со тероризмот е стекнување на знаења надвор од областа на кривичното право. Наменска и ограничена јавнообвинителска функција е дел од минатото, сегашноста бара високо профилирана и спектрално образована личност, со образование, талент и карактеристични психофизички способности неопходни за менаџирање на толку тежок и по слободите и правата на граѓаните, важен процес. Кумулирани овластувања, диспозиција за носење на најважните одлуки кои се однесуваат на јавниот мир и сигурноста му даваат можност на јавниот обвинител да ја покаже моќта на јавнообвинителската институција како на национално, така и на меѓународно ниво.

Dr Lidija Raičević⁵¹**THE ROLE OF THE PUBLIC PROSECUTOR IN THE
FIGHT AGAINST TERRORISM****1.02 Review Article
UDK 347.963:343.341****Abstract**

Terrorism After its first appear in the Legal World in 1930, one of the sessions of the International Conference on Criminal Law in Brussels has not been withdrawn from the list of the most current problems of today. It can be even more noticeable that the problem becomes bigger, more serious, the occurrence of a daily threat that progresses and for which partial attention is paid from a security character, but in a criminal-legal sense, the observation from a scientific point of view seems to be absent.

Key words: terrorism, public prosecutor, research, conclusions.

⁵¹ PhD in Criminal Law - Public Prosecutor for Prosecuting Criminal acts in the area of Organized Crime and Corruption.